

art Klett

11

Alexandru Crișan
Liviu Papadima
Ioana Pârvulescu
Florentina Sâmișăian
Rodica Zafiu

Limba și literatura română

Clasa a XI-a

Latinitate și dacism

DICȚIONAR CULTURAL

Zalmoxe (Zalmoxis, Zamolxe, Zamolxis) – zeul suprem în religia geto-dacică.

DELIMITAREA TEMEI

În cultura română, evocarea solemnă a originilor (mitul fondator) a pendulat între exaltarea Daciei și a poporului dac, pe de o parte, și cea a Imperiului Roman și a culturii latine, pe de altă parte. S-au lansat în decursul timpului ipoteze istorice mai fanteziste sau mai realiste, care îndreptățeau o revendicare genetică mai curând din daci sau, dimpotrivă, din romani – sau admiteau ideea amestecului etnic. Ambele mituri puteau oferi motive de orgoliu național.

„Orice comunitate, de la trib până la națiunea modernă, se legitimează prin recursul la origini. În toate timpurile și în toate culturile, acestea sunt puternic valorizate și fără încetare rememorate și comemorate. Nimic nu este mai actual, mai ideologizat decât un început. Miturile fondatoare condensează conștiința însăși a comunității.” (Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, ed. a II-a, București, Humanitas, 2000, p. 127)

Din punct de vedere cultural, preferința ideologică pentru unul sau altul dintre mituri s-a asociat cu diferite valori și viziuni.

Ideea originii latine a atras prin: • prestigiul istoric al Imperiului Roman (evocând puterea, calitățile militare și politice) și al limbii latine (aflate timp de secole la temelia culturii europene) • solidaritatea cu celelalte popoare care vorbesc limbi romanice (mai ales cu francezii, italienii) • calitățile atribuite spiritului latin: claritate, concizie, gândire logică • afinitățile cu spiritul clasic.

Ideea originii dace a atras prin: • datele eroice ale istoriei (noblețea celui învins în luptă, emoția sacrificiului) • misterul unei civilizații prea puțin cunoscute (în absența textelor scrise) • fascinația arhaicului • ideologia continuității și a stabilității, exploatată politic (prin sloganuri de tipul „Suntem aici de 2000 de ani”) • afinitățile cu spiritul romantic.

Tema vă cere să urmăriți prezența acestor idei și mituri naționale în literatura română.

DOCUMENTAREA

În faza de documentare, împărțiți-vă sarcinile de lucru în grupă. Adunați:

- texte literare românești cu subiecte legate de Dacia (geto-daci, traci, Decebal, Zalmoxe ș.a.) și de Antichitatea romană (Roma, Ovidiu, Traian etc.);
- texte istorice despre etnogeneza românilor;
- amintiri (scrise sau orale) din perioada comunistă, care să evoce politizarea istoriei originilor: de exemplu, sărbătorirea, în 1980, a 2050 de ani de la presupusa dată de constituire a statului centralizat al lui Burebista;
- documente antropologice: ipoteze fanteziste de pe Internet (site-uri dedicate dacismului și tracismului);
- imagini: reprezentări istorice și imaginare ale istoriei daco-romane (Columna lui Traian, ilustrații în cărțile pentru copii, benzi desenate etc.);
- date și materiale despre reprezentarea dacilor și a romanilor în filme: *Dacii* (Sergiu Nicolaescu, 1966), *Columna* (Mircea Drăgan, 1968);
- ilustrări ale oricărei alte utilizări a clișeului istoric (în imnuri, publicitate etc.);
- ecouri populare: în clișee, paremiologie, modă, onomastică:

„Traian: Da' știu că și-a bătut joc de noi! (*Arată pe fiecare din cei pe care îi numește.*) Sarmisegetusa... Decebal... Traian... Pe mama... Dacia... Dacă mai aveam încă un frate... l-ar fi botezat Turnu Roșu... [...] Parcă am fi familie de împărat roman, nu de funcționar la prefectură...” (Tudor Mușatescu, *Titanic-Vals*, 1932, Actul I, scena 1)

Sarmisegetusa Regia

DIRECȚII DE INVESTIGAȚIE

- Ce raport descoperiți între datele istorice și imaginație, în tratarea dacismului și a latinității?
- Care sunt principalele motive de elogiu pentru spiritul latin, în textele pe care le-ați adunat?
- Care sunt caracteristicile atribuite dacilor?
- Care dintre mituri vi se pare mai atrăgător astăzi? De ce?
- În ce măsură evocarea Daciei sau a Romei are, pentru autori, rolul de a caracteriza sau de a critica situația românilor din perioada modernă?
- În ce măsură tema istorică rămâne didactică și ideologică – sau capătă și un interes estetic, literar?
- Credeți că obsesia originilor și mitologizarea lor sunt un lucru normal, pozitiv (pentru că oferă modele și motive de mândrie), sau unul negativ, provincial, antimodern (pentru că împiedică orientarea spre prezent și viitor)?
- Comparați miturile fondatoare românești cu altele similare din alte culturi europene (imaginea galilor, a celților, mitologia germanică, cea slavă etc.).

Inscripție pe o coloană din forum, Ulpia Traiana Sarmizegetusa

METODE DE LUCRU ȘI DE PREZENTARE A REZULTATELOR

Membrii grupei care tratează această temă își împart sarcinile de documentare (de exemplu: lectura și conspectarea unor cărți și articole, adunarea de povestiri orale, adunarea de imagini). Apoi stabilesc un plan de prezentare – schematic – și un eseu de sinteză, care să cuprindă și o aplicație: tratarea în detaliu a uneia dintre direcțiile de investigație sau a unui grup de surse.

EȘANTION DE TEXTE

Fragmentele și textele care urmează vă oferă câteva ilustrări ale temei și vă indică ce să citiți mai departe.

▪ Originea romană

Ideea originii romane a românilor apare la cronicari, dovedită și prin latinitatea limbii.

- *Letopiseșul Țării Moldovei, de când s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viața domnilor carea scrie de la Dragoș Vodă până la Aron Vodă* de Grigore Ureche (c. 1590-1647), prima cronică scrisă în limba română, oferă o imagine a istoriei „ca ipostază a demnității naționale” (Dan Horia Mazilu). Perioada zugrăvită cuprinde evenimente petrecute între „discălicatul țării al doilea rând”, al lui Dragoș-Vodă (1359), până la a doua domnie a lui Aron-vodă Tiranul (1594), dar și un scurt excurs în istoria antică, care punctează ideea romanității. Afirmând identitatea de origine și de neam a românilor de pretutindeni, latinitatea limbii române, Ureche încearcă să contureze profilul identitar al românilor.
- *Letopiseșul Țării Moldovei de la Aron-Vodă încoace, de unde este părăsindu de Ureche vornicul de Țara-de-Giosu* de Miron Costin (1633-1691) cuprinde evenimente petrecute între 1594 și 1661, ajungând până la perioada contemporană autorului. Cursul evenimentelor este adesea întrerupt de meditații asupra cauzelor ce determină suișurile și căderile omenești (motivul *fortuna labilis*, „soarta schimbătoare”, va fi dezvoltat de autor în poemul *Viața lumii*). Spre sfârșitul vieții, Miron Costin scrie *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*, cu gândul de a reconstitui epoca originilor.
- *Letopiseșul Țării Moldovei de la Dabija-Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat* de Ion Neculce este precedat de *O samă*

de cuvinte. „Anecdotele” din *O samă de cuvinte* completează cu detalii pitorești evenimente prezentate în cronicile lui Ureche și Costin.

- *Istoria Țării Românești* de Constantin Cantacuzino (1650-1716) este o încercare nefinalizată de a cuprinde întreaga istorie a românilor într-un tratat. Firul evenimentelor se oprește la năvălirea hunilor conduși de Attila (în anul 434), iar pasajul final se referă la un eveniment aflat la aproape un mileniu distanță, descălecatul lui Radu Negru Vodă în Țara Românească.
- *Descriptio Moldaviae* de Dimitrie Cantemir (1673-1723), carte redactată în limba latină, ilustrând viziunea enciclopedică a autorului, este alcătuită din trei părți: *Geographica* (discutând locul în care s-a format și statornicit poporul român), *Politica* (tratând instituția domniei, dar și mentalitățile și tradițiile moldovenilor) și *De statu ecclesiastico et litterario Moldaviae* (cercetând aspecte culturale precum religia, limba, scrierea etc.).
- *Hronicul vechimei a româno-moldo-vlahilor*, scriere monumentală a aceluiși Dimitrie Cantemir, este proiectată să cuprindă perioada de la „descălecatul Dacii cu romani, adecă de la Traian Marele împărat” (anul 107) până la 1274 (când Dragoș-Vodă revine la tron în Moldova, iar în Muntenia se înscăunează Radu Negru Vodă). Din păcate, autorul nu izbutește să o încheie.

„Este o carte a afirmării, apărării și ilustrării marilor adevăruri legate de formarea poporului român; este cartea restituirii unei demnități grave (ce avea menirea, pe de o parte, să-i îmbărbăteze și să-i fortifice pe conaționali, iar pe de alta să atragă în sprijinul acestei etnii cu merite indiscutabile un Apus creștin nu pe deplin informat); dar este și o carte polemică [...]; este, în fine, o carte prin care romanitatea era așezată la locul cuvenit în marea curgere universală a evenimentelor, în șirul ilustru al civilizațiilor având drept pivoți Roma și Bizanțul.” (Dan Horia Mazilu, *Cronicarii moldoveni*, București, Editura Humanitas, 1997).

- Teza romanității este preluată de reprezentanții Școlii Ardelene, care o utilizează politic, pentru afirmarea identității naționale. Apar acum și exagerări – mai ales ideea exterminării totale a dacilor (din care ar fi decurs o puritate latină absolută).
- Lucrările Școlii Ardelene, multe rămase în manuscris și tipărite târziu, aduc noi argumente pentru a demonstra puritatea latină a românilor și a limbii pe care o vorbeau aceștia. Cele mai importante sunt *Istoria, lucrurile și întâmplările românilor și Scurtă cunoștință a istoriei românilor* de Samuil Micu (1745-1806), *Hronica românilor și a mai multor neamuri* (tipărită într-o primă ediție completă în 1853) de Gheorghe Șincai (1754-1816), *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* (1812) de Petru Maior (c. 1760-1821). Alături de acestea, apar lucrări lingvistice, în care teza latinității limbii române este susținută cu argumente etimologice, ortografice și gramaticale: *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (1780) de Samuil Micu și Gh. Șincai, *Fundamenta grammaticae linguae romanicae și Temeiurile gramaticii românești* de Ioan Budai-Deleanu (c. 1760-1820), *Disertație pentru începutul limbii românești* (1812) și *Dialog pentru începutul limbii române întră nepot și unchi* (1819) de Petru Maior (în care autorul susține ideea că româna provine nu din latina cultă, ci din latina populară) sau *Lexiconul de la Buda* din 1825.

▪ Latinitatea limbii

„Așisderea și limba noastră din multe limbi ieste adunată și ne ieste amestecat graiul nostru cu al vecinilor de prinprejur, măcară că de la Râm ne tragem, și cu ale lor cuvinte ni-s amestecate. [...] De la râmléni, céle ce zicem latină, *pâine*, ei zic *panis*, *carne*, ei zic *caro*, *găina*, ei zicu *galena*, *muieria*, *mulier*, *făméia*, *femina* [de fapt, *familia*, n.n.], *părinte*, *pater* [de fapt, *parens*, -tis, n.n.], *al nostru*, *noster* și altile multe din limba latinească, că de ne-am socoti pre amănuntul, toate cuvintele le-am înțelege. Așisderea și de la frânci [= italieni], noi zicem *cal*, ei zic *caval*, de la greci *straste*, ei zic *stafas*, de la leși *prag*, ei zic *prog*, de la turci, *m-am căsătorit*, de la sârbi *cracatiță* și altile multe ca acéstea din toate limbile, carile nu le putem să le însemnăm toate.” (Grigore Ureche, *Letopisețul...*)

Lexiconul de la Buda, 1825

„Precum dar s-au arătat deplin neamul acestor țări așezate pe aceste locuri de râmleni, așe și graiul totu de la râmleni izvorât. [...] Și cu vreme îndelungată, ce nu strămută și nu astupă, vestite împărății, craii, domnii; așe și graiul romanilor pre aceste locuri cu îndelungată vreme și răsipă lăcuitorilor, romanii de supt aceste locuri, care pustiindu-să de năvala tătarilor, să mutase aceștia de aici la Maramorăș, cei din Țara Muntenească la locurile Oltului, trecându munții, ș-au stremutat și graiul. Că unde dzice latinește: *Deus*, noi dzicem: *Dzău* sau *Dumnădzău*, *meus*, *al mieu*, așșderea, unde *țelum* [de fapt, *coelum*, transcris aici după pronunțare] ei, ceriul, *homo*, omul, *fronsu*, fruntea, *anghelus*, îngerul. Iar nice unile cuvinte nu sântu să nu fie protivnice cu latinește, sau la început, sau la mijloc sau la fârșit, iar unele stau neclătite, cumu-i *barba*-barba, *luna*-luna și altele ca acestea: *vinum*-vinul, *panis*-pâne, *manus*-mena.” (Miron Costin, *De neamul moldovenilor*)

„Pe români și numele și făptura împreună cu toate plecările lor cele firești îi vedește a fi viță de romanii cei vechi, carii oarecând preste toată lumea domnea.” (Petru Maior, *Dialog pentru începutul limbei române*)

▪ Alte surse

- Adolf Armbuster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, Editura Academiei, 1972, capitolul *Descoperirea latinității limbii române* (sec. XIV-XV), pp. 38-66.
- Sorin Mitu, *Geneza identității naționale la românii ardeleni*, București, Editura Humanitas, 1997, capitolul *Originea latină*, pp. 273-282.

▪ Solidaritatea neolatină

Culturile și limbile neolatine sunt văzute ca fiind continuatoarele directe ale culturii Antichității romane și ale limbii latine. Elogiul lor apare devreme – de exemplu la Miron Costin, în descrierea Italiei din *De neamul moldovenilor*. La autorii din secolul al XIX-lea se manifestă curent solidaritatea cu limbile și țările-„surori”. Gh. Asachi (1788-1869) scrie ode și sonete dedicate Italiei; poezia lui Alecsandri (1818-1890) *Cânticul gintei latine* (1878) câștigă un concurs al latinității la Montpellier – succes care produce o mare emoție în presa românească a vremii.

„Vă urez, frumoase țărături ale-Ausoniei antice,
Cungiurate de mări gemeni, împărțite de-Apenin,
Unde lângă laurul verde crește-olivul cel ferice,
Unde floarea nu se trece sub un cer ce-i tot senin,
Unde mândre monumente ale domnitoarei ginte
Înviază mii icoane la aducerea aminte!

[...]

Între surupate temple, obelisce și coloane,
Ca un turn de fer întreață stă coloana lui Traian;
Pre ea văd: Istrul se pleacă Iasienei legioane,
Cum cu patria sa pere-a Decebalului oștean
Și cum în deșeara Dacie popor nou se-ntemeiază,
De-unde limba, legi și nume a românilor derează.

[...]

În grădin-asta Eúropei, unde rostul dulce sună,
Și pictura, armonia, prin un farmec a supus
Pe a lumii sclavi și domnii, carii pururea s-adună,
Plini de dorul amirărei, de la nord și de l-apus,
Un român a Daciei vine la străbuni, ca să sărute
Țărna de pe-a lor mormânturi și să-nvețe-a lor virtute!”

(Gheorghe Asachi, *La Italia*. 1809)

„Latina gintă e regină
Într-ale lumii ginte mari;
Ea poartă-n frunte-o stea divină
Lucind prin timpii seculari.
Menirea ei tot înainte
Măreț îndreaptă pașii săi.
Ea merge-n capul altor ginte
Vărsând lumină-n urma ei.”

(Vasile Alecsandri, *Cânticul gintei latine*)

Bronz roman (Ulpiu Traianu Sarmizegetusa)

Coloana lui Traian, Roma

NOTE LEXICALE

oliv, s.m. – măslin.

Ausonia – Italia.

Istru – Dunărea.

Iasiana legioană – legiunea iasiană – denumire prin care Asachi explică numele orașului Iași.

derează, vb. – provin.

rost, s.n. – voce, glas.

amirare, s.f. – admirație.

Fonetică și ortografie

SUNET ȘI LITERĂ

- Arătați care este valoarea fonetică (sau cea de marcare a valorii literei precedente) a literelor **e**, **i**, **u**, **h** în fiecare dintre cuvintele de mai jos:
  - e – în *rea, real, ea, este, ceas*
  - i – în *pomi, eroi, zi, cioc*
  - u – în *scatiu, iubit*
  - h – în *pahar, chemat*
- Identificați formele scrise greșit: • jmecher/șmecher • obțiune/opțiune • absolvent/apsolvent • confort/comfort • anegdotă/anecdota • jigni/jicni • tixit/ticsit • năprasnic/năpraznic.
- Identificați formele greșite (deopotrivă în pronunțare și în scris): • propiu/propriu • ansambla/asambla • escroc/excroc.
- Explicați din ce cauze apar greșelile de la exercițiile 2 și 3.

Sunetele-tip (foneme) ale limbii române sunt: consoane, vocale și semivocale.

Consoanele (sunete care nu pot forma singure silabă) sunt: **b**, **c** (*casă*), **č** (*ceas*), **k'** (*chiar*), **d**, **f**, **g** (*gară*), **ğ** (*geam*), **g'** (*ghiol*), **h**, **j**, **l**, **m**, **n**, **p**, **r**, **s**, **ș**, **t**, **ț**, **v**, **z**.

Cele mai multe consoane se grupează în perechi: unei consoane surde îi corespunde una sonoră: **p** (surdă)/**b** (sonoră), **c/g**, **č/ğ**, **k'/g'**, **t/d**, **f/v**, **ș/j**, **s/z**.

Fiind foarte asemănătoare, uneori (când sunt cuprinse într-un grup de consoane), între o consoană surdă și consoana sonoră corespunzătoare nu se percep diferențe în pronunțare; apare deci riscul unor confuzii în scris: *apsent* în loc de *absent* (**p/b**). În unele cazuri, ortografia românească mai veche folosea litera *s* acolo unde astăzi îl preferăm pe *z*: *smeu* (*zmeu*).

Vocalele (elementul esențial al unei silabe) sunt: **a**, **e**, **i**, **o**, **u**, **ă**, **î** (scris și **â**).

Dintre acestea, **i**, **u**, **e**, **o** pot apărea și ca **semivocale**, grupându-se în aceeași silabă cu o vocală, succesiune care formează un diftong. Pe primul loc poate sta vocala, ca în diftongii descendenți: **ai** (*cai*), **au** (*dau*), **oi** (*voi*), **ou** (*nou*), **ei** (*lei*), **ăi** (*răi*), **îi** (*pâine*) – sau semivocala, în diftongii ascendenți: **ia** (*iarnă*), **ie** (*iese*), **iu** (*iute*) etc.

Triftongii sunt grupări formate dintr-o vocală și două semivocale: **iei** (*miei*), **eau** (*beau*), **ioa** (*aripioară*).

Un sunet specific limbii române este **i devocalizat**, care apare după consoană în finalul unor cuvinte, la anumite forme gramaticale (pluralul substantivelor și adjectivelor, persoana a II-a singular a verbelor etc.): *urși*, *buni*, *crezi*. Acest **i** „slab” nu formează silabă.

Sunetele sunt marcate în scris prin litere și combinații de litere. Consoana **k** este notată în scris prin **c** (*casă*), **k** (*kaki*), **q** (în unele cuvinte străine neadaptate). Consoana **č** este notată prin **c+e** (*ceas*), prin **c** urmat de **e** vocalic (*cer*), prin **c+i** (*cioară*) sau prin **c** urmat de **i** vocalic (*cinema*). Consoana **ğ** este notată prin **g+e** (*geam*), **g** urmat de **e** vocalic (*ger*), **g+i** (*gioarsă*), **g** urmat de **i** vocalic (*ginere*). Consoanele **k'** și **g'** sunt notate de combinațiile de litere **ch(i)**, **ch(e)**, respectiv **gh(i)**, **gh(e)**.

Semnele diacritice schimbă valoarea unei litere, făcând-o să corespundă altui sunet: **ă**, **â/î**, **ș**, **ț**.

Orografia românească este predominant fonetică (se bazează pe o corespondență stabilă între litere și modul lor de pronunțare). Totuși, există și excepții: *eu*, *ea*, *ei*, *ele*, *este*, *eram* etc. se pronunță corect [ieu], [ia], [iei], [iele], [ieste], [ieram].

Potrivit normelor ortografice oficiale, aceeași vocală [î] este notată **î** la începutul și la sfârșitul cuvintelor și **â** în interiorul lor (*bârnă*), cu excepția compuselor și a derivatelor cu prefixe cu **î-** inițial (*bineînțeles*, *reînțepe*).

Repetarea aceluiași sunete la mică distanță poate produce efecte eufonice (aliterații, asonanțe), armonii imitative (*Alunece luna*) sau cacofonice (*să se salute*).

5 Alegeți formele corecte din listele de mai jos.

- a** • greșeală • șeade • deșeartă • atașează • trișează.
b • agheasmă • gheară • gheruță • gheată • unghie
 • gheață.

SILABĂ ȘI ACCENT

1 Despărțiți în silabe cuvintele următoare: • distracție • constructiv • lingvist • inautentic • prestabilit • demonstrativ • constituțional • lucrări • abstract • punctualitate • restabil • postpoziție.

2 Indicați locul accentului în cuvintele: • butelie • furie • amnistie • deja • prevedere.

Silaba este o emisiune sonoră unică, formată dintr-o vocală singură sau însoțită de una sau mai multe semivocale și/sau consoane: *a*, *ia*, *da*, *dar*, *strat*, *strai*, *strâmt* etc. Cuvintele pot fi monosilabice (formate dintr-o singură silabă: *bon*, *au*, *zi*, *trec*) sau polisilabice (formate din mai multe silabe: *casă*, *reptilă*, *petrecere*, *publicitate*, *occidentalizat*, *impersonalitate*, *interdisciplinaritate*, *anticonstituționalitate* etc.).

Sunt și silabe formate din două cuvinte scurte, pronunțate împreună; în scris, acest lucru este indicat de **cratimă** (*nu-i așa?*, *i-l spune*).

Accentul înseamnă rostirea mai puternică a unei silabe în cuvintele polisilabice: *carte*, *bilet*, *repede*. Cuvintele lungi, mai ales cele formate prin compunere, au și accente secundare (*suprasolicitare*).

Sucesiunea regulată a accentelor constituie ritmul caracteristic poeziei (dar apărând și în proza ritmată): „Columna, răniță cu spada de-un rege” (L. Blaga).

SCRIEREA ȘI PRONUNȚAREA NEGLIJENTĂ

În pronunțarea neglijentă pot apărea modificări fonetice:

- a** căderi de sunete, grupuri de sunete și chiar silabe, la începutul (*'neața*), în cuprinsul (*don'șoară*, *săr'na*) sau în finalul cuvintelor (*poa' să vină*). Acestea sunt provocate de rostirea rapidă și incompletă și se notează în mod obișnuit printr-un apostrof;
- b** dispariții de sunete din grupuri consonantice mai greu de pronunțat: greșeală tipică vorbitorilor incuți, cu pronunția needucată: *seros* (= *xerox*), *ezamen* (= *examen*), *oprobiu* (= *oprobriu*), *acident* (= *accident*) etc.;
- c** dispariții de sunete din grupuri formate din semivocale și vocale: reducerea diftongului *ie* la *e* (*carter*); renunțarea la finala *-iu* (*salar*, *servici*);

- d** introducerea nemotivată a unui sunet suplimentar (*indentitate*, *a transversa*);
- e** adaptarea prematură a unor sigle și împrumuturi (*teveu*, *semeseu*).

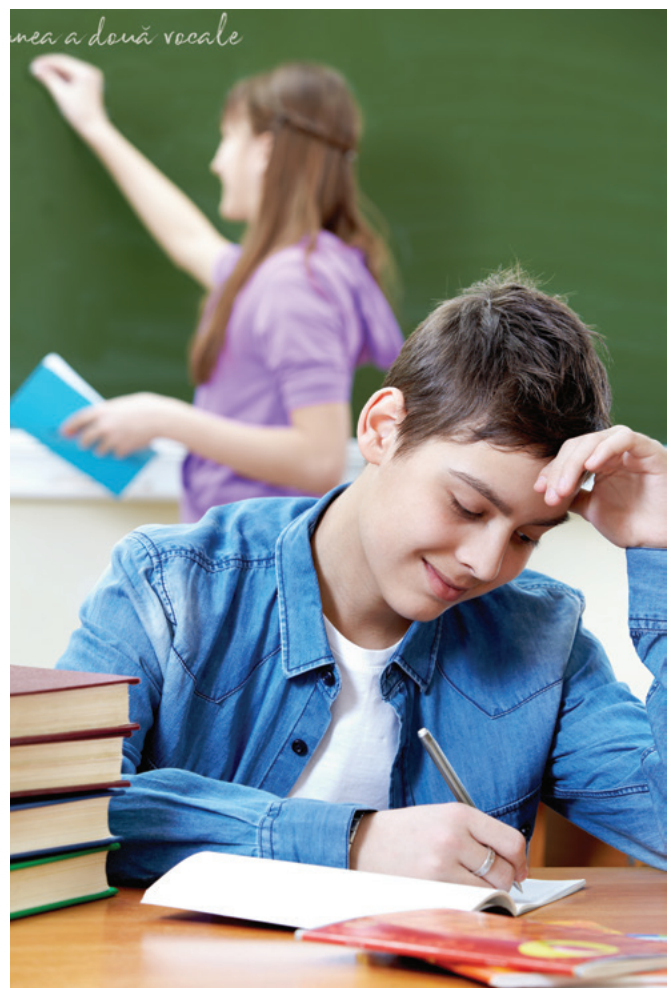
De asemenea, devieri față de normă sunt și pronunțiile regionale și populare: *pachetili*, *pă*, *vun*, *chișor*, *erea*, *p-ormă*, *do*, *șpion*, *benoclu*.

Sucesiunea a două vocale (care formează fiecare altă silabă) se numește **hiat**: *o-o* (*al-co-ol*), *e-e*, *i-e* (*fe-e-ri-e*), *e-a* (*me-an-dre*) etc. În vorbirea rapidă, în stilul popular-familiar, mai neîngrijit, hiatul este adesea eliminat prin contragere într-o singură vocală (*alcol*), într-un diftong (*mean-dre*) sau prin introducerea unei semivocale între cele două vocale (*fe-[i]e-ri-[i]e*).

1 În literatură apar adesea transcrieri ale pronunției populare, familiare, regionale – diferite de normele oficiale. Identificați formele (fonetice) și construcțiile populare din fragmentele de mai jos (aparținând monologului interior al Vicăi, în romanul Gabrielei Adameșteanu *Dimineață pierdută*):

a „Vroia să vază dacă mă-sa mai e cu mințile-ntregi, fincă tot sta, cu ochii ăia holbați la perete, și nu mai scotea nicio vorbă. Și prefăcuta de Ivona, asta voia să vază: poate să scoată sau nu, de la cec banii babii și să-i treacă pe numele ei și-a lu bārba-su?”

b „Te scuz. Te scuz, că d-aia nu mai poți tu, de scuzele mele! Tot scuză-mă, tot stai să vezi! Fată bună Ivona asta, da prea

de tot zurlie! Și fi-su la fel, po' să zici că nu erea băiat rău, da' tot avea o zmințeală! Că-n partea la Ivona s-a aruncat, și d-aia și cu nasu-n carte, și cu gărgăunii la cap! [...] Așa că mai bine că n-am avut io copii, că cine știe ce mai nebuni ieșea!”

- 2** Textul de mai jos imită intenționat modul încă necultivat de a scrie al unui copil. Vi se pare autentic? Identificați greșelile și stângăciile de exprimare:

„La început m-am supărat, dar pe urmă mi-a trecut. Numele Luca num-i place foarte mult însă mama și tata zic că e mai bun decât Robert pentru că e un nume de-al nostru românesc și doar țărani își botează copii Robert. [...] Mai zice Robert câteodată să mergem să ne jucăm la Internet Cafe, însă acolo nu îmi place deoarece este întuneric și plin de băieți mai mari care fumează ca turcii țigare de la țigare iar dacă mă prinde cineva îmi rupe picioarele. Poate că Robert era acolo de nu mai l-am văzut, iar când m-am uitat la televizor între mama și tata la un film cu 1 care juca popice și i-a furat cineva un covor m-am gândit și mi-a venit o idee care abia așteptam să i-o spun când ne mai vedeam.” (T.O. Bobe, *Cum mi-am petrecut vacanța de vară*)

Mesajele transmise prin mijloacele electronice foarte răspândite azi – poșta electronică, mesagerie pe internet, mesajele telefonice scrise – sunt adesea,

din motive tehnice sau din comoditate, lipsite de semnele diacritice ale limbii române. De multe ori, autorii lor folosesc abrevieri tipice și neglijează regulile de ortografie și de punctuație ale limbii române standard. Esențial este ca aceste utilizări practice ale scrisului să nu creeze obișnuințe proaste, care să se extindă în alte situații de comunicare. Ceea ce se permite în mesajele e-mail nu poate fi admis în texte cu destinație școlară, oficială etc. De altfel, chiar în mesajele cele mai grăbite, cel care scrie „săți” (*să-ți*) și „va venii” (*va veni*) se descalifică din punct de vedere cultural.

- 3** Transpuneți în limbaj standard fragmentele de mesaje de mai jos, corectând inovațiile, neglijențele și erorile de ortografie, punctuație și gramatică și reconstituind cuvintele abreviate:
- a** pai zii tu ce miai mai da pe tel pt testu ala care tiam zis... k tiam lasat nr meu pe privat...
  - b** nu fii prost... io vb cu el da piesa tre sa fie gata pt pri-etenii nostrii...

Amestec și contraste

Constantin Daniel Stahi,
Portretul lui Vasile Alecsandri

Vasile Alecsandri (1818-1890), poet, prozator și dramaturg. Provine dintr-o familie boierească, având părinți suficient de înstăriți și de luminați ca să-i asigure o educație aleasă. În 1828, se înscrie la pensionul lui V. Cuénim, faimos în Iași la vremea respectivă. În 1834 pleacă pentru studii la Paris, unde își ia bacalaureatul. Nu are însă tragere de inimă pentru disciplinele universitare la care se înscrie pe rând (chimie, medicină, drept și inginerie). Îl atrage, în schimb, literatura. În 1839 pornește înapoi spre țară. Plăcerea de a călători, care va dura toată viața, îl îndeamnă să se abată într-un voiaj prin Italia, bogat în experiențe sufletești. Revenit în Moldova, se lasă îndatâ prins de efervescența culturală și politică a momentului. În 1840 face parte din conducerea Teatrului Național din Iași. Colaborează la *Dacia literară*, iar în 1844 e redactor al revistei *Propășirea*. În timpul evenimentelor revoluționare din 1848 compune și difuzează poezia *Cătră români*, devenită ulterior *Deșteptarea României*. Se refugiază pentru un an în afara granițelor. La Brașov redactează memoriul *Protestație în numele Moldovei, a Omenirei și a lui Dumnezeu*. Pledează pentru cauza Principatelor Române la Paris, fiind unul dintre animatorii acțiunilor politice desfășurate de emigrația română în exil. În 1852 încearcă să editeze revista *România literară*. Cenzura interzice însă difuzarea primului număr al publicației, care va putea apărea abia peste trei ani. Își folosește talentul poetic, iscusința politică și abilitatea diplomatică în sprijinul realizării Unirii. În timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza deține funcții politice

PENTRU ÎNCEPUT

- 1 Scrieți în caiet trei-cinci motive pentru care oamenii obișnuiesc să călătorească. Comparați răspunsurile cu cele ale colegului/colegei de bancă.
- 2 Ați călătorit vreodată într-o țară străină sau într-un loc nefamiliar? Relatați pe scurt ce v-a surprins în această experiență.

Balta-Albă

– fragmente –

de Vasile Alecsandri

Textul a fost publicat pentru prima dată în *Calendarul pentru români* editat de Gh. Asachi în 1848 și retipărit apoi în 1855 în *România literară*, la un an după ce o versiune franceză apăruse în revista *Illustration*. Scrierea pornește de la o experiență personală. În vara lui 1847, Alecsandri s-a dus la cură la Mehadia și la Balta-Albă.

D-lui I. Bălăceanu

Într-o sară din luna trecută eram adunați mai mulți prietini, toți lungiți pe divanuri, după obiceiul oriental, și înarmați de ciubuce mari, carele produceau o atmosferă de fum vrednică de sala *selamlicului* unui pașă. Afară cerul era învălit de nori vineți, care se spărgea deasupra Iașului, cu gând de a-l spăla de glod și de păcate; dar în zădar ei își vârșă sudorile!... Eforia nu încuviințase proiectul lor.

Pintre noi se găsea un tânăr zugrav franțez, care pentru întâia dată ieșise din țara lui spre a face un voiaj în Orient.

– Domnilor, ne zise el, vă mărturisesc cu rușine că, pân-a nu veni în țările d-voastre, nici nu prepuneam că se află în Evropa o Moldavie și o Valahie. Dar nu mă plâng nicidecum, de vreme ce, ca un nou Columb, am avut plăcere a descoperi eu însumi aceste frumoase părți ale lumii și a mă încredința că, departe de a fi locuite de antropofagi, ele cuprind în sânul lor o soțietate foarte plăcută.

– Domnule, răspunse unul din noi, nu te încrede așa lesne în descoperirea d-tale, pentru că cine știe pân-în sfârșit nu-i fi pus în frigare și ospătat de sălbaticii acestor țări!

– Domnilor, adăugă străinul râzând, vă înștiințez că, de-o mai ședeă multe zile la masa de la tractirul d-lui Regensburg, sălbaticii ce-or vroi să mă prefacă în friptură nu or găsi pe mine decât pelea și oasele. Cu toate acestea, pân-a nu mă face jertfa descoperirii mele, dați-mi voie să vă istorisesc și eu partea cea mai curioasă din călătoria mea.

Plecând din Paris spre a întreprinde un voiaj în Orient, lucru ce, precum știți, s-au făcut astăzi de modă, am agiuns bun sănătos la Viena; și de aici, m-am îmbarcat pe un vas de vapor cu gând de a coborî Dunărea pân-în Marea Neagră, făr-a mă opri nicăire. [...]

Oprindu-se vaporul la Brăila, mă hotărâi a mă coborî pe uscat și a întrerupe călătoria mea în Orient, pentru a mă rătăci câtăva vreme în câmpiile Valahiei. Speram să întru într-o viață nouă și plină de întâmplări originale. Mă pregăteam a-mi apăra zilele împotriva fearelor

primejdioase și a cetelor de hoți ce gândeam că aş întâlni în calea mea. Îmi încărcam deci pistoalele și sării din corabie pe pământ, cu gând de a răsturna gios pe cel întâi valah ce s-ar înainta spre mine... Niciunul din oamini adunați pe mal nu mă băgă în seamă, și în loc de dușmani, mă trezii față-n față cu consulul franțez din Brăila, carele, cunoscându-mă de compatriot, mă pofti la dânsul acasă.

La consulat se afla adunați mai mulți străini care vorbea cu mare entuziasm de o baltă făcătoare de minuni ce se descoperise în Valahia, de vro câțiva ani, și care se numea Balta-Albă.

După zisa acelor prietini a domnului consul, peste zece mii de oameni se găsea acum împregiurul acelei bălți și se lecuia, văzându-i cu ochii, de tot soiul de patimi. În acel izvor de tămăduire orbii câștiga vederile, surzii auzul, ologii picioarele, bătrânii puterile! și c.l.

Cum auzii pomenind de o asemene minune, rugai pe d. consul să-mi înlesnească vreun chip de a mă duce îndată la Balta-Albă și, peste o giumătate de ceas, un arnăut intră în salon vestindu-mi că trăsura era gata. Îmi luai un sac de drum și mă coborâi iute în uliță.

Când acole, ce să văd?... În loc de malpost sau de diligență, o cutioară plină de fân, pe patru roți de lemn cu schițele stricate. Patru cai mici, numai oasele și pelea, pe care era săpate urme adânci de bici, și un om sălbatic, bărbos, strențeros și înarmat cu un harapnic lung de un stânjin!... Acesta era echipajul meu! Rămăsei încremenit la o așa de ciudată priveliște, dar consulul ce se coborâse după mine începu a râde și, incredințându-mă că acela era chipul de a călători în Valahia, mă îndemnă a mă sui în căruță.

— N-ai grijă, adăugă el; cu trăsura aceasta primitivă și cu caii aceștia care samănă mai mult a niște mățe postite, îi face un drum de care ți-i aduce aminte cât îi trăi. Ține-te bine însă!

Călătoria cu trăsura este, încă de la început, plină de peripeții. Abia instalat, francezul se trezește azvârlit în colb la pornirea cailor, spre hazul celor de față. Pe drum, căruța se răstoarnă, dar căruțașul izbutește s-o dreagă, plecând mai departe cu un singur cal înhămat.

Încă o fugă bună de cal și am sosit într-un sat alcătuit de bordeie coperite cu stuh și coronate de cuiburi de cocostârci. Forma bizară a acelor locuinți, pintre care se înălța o mulțime de cumpene de fântâni, ca niște gâturi de cucoare urieșe, urletul cânilor ce alerga pe sub garduri, ciocănitul barzelor care-și da capul pe spate la razele lunii și, într-un cuvânt, amestecul acel de umbră și de lumină, care da lucrurilor o privire fantastică, mă făcură să mă cred în altă lume. Când mă trezii însă din acea uimire plăcută, mă văzui singur în mijlocul unei piețe neregulate și plină de schini. Poștașul îmi descărcase bagajul lângă mine și se făcuse nevăzut cu căruța cu tot.

Închipuiți-vă, domnilor, poziția mea. Străin, într-un colț de pământ necunoscut mie, rătăcit într-un sat unde nu se zărea nici țipenie de om, încungiuat de vro douăzeci de câni care vroia numaidecât să afle ce gust are carnea de franțez, neștiind nici limba, nici obiceiurile locului! Închipuiți-vă toate aceste împrejurări pe capul unui om și mă veți crede lesne dacă v-oi spune ca admirarea poetică ce mă cuprinsese, deocamdată, se prefăcu într-o grijă, vară primară cu spaima.

Fiind însă că țalul meu, viind la Balta-Albă, nu era de a petrece noaptea în convorbire sufletească cu stelele, îmi făcui drum cu bățul pintre clăia de câni ce îmi aținea calea și mă hotărâi a-mi căuta, eu singur, vreo ospete. Pornii deci pin sat, țiindu-mi sacul de drum într-o mână și având drept tovarășie un escadron de câni ce-mi arăta dinții lor ascuțiți, ca dovadă de plăcerea ce ar fi avut a-i înfige în mine.

Însemnate, revenindu-i sarcina de a înlesni recunoașterea Unirii de către puterile europene. În 1863 se retrage din arena politică, în care va reveni numai sporadic. Se numără printre fondatorii Societății Academice Române, viitoarea Academie, în 1866. Un premiu literar internațional, la Montpellier, în 1879, la un concurs de poezie pe tema latinității, îi aduce un succes enorm în țară (vezi p. 31).

„La 1855, Alecsandri își are renumele bine stabilit; la 1870, în epoca *Pastelurilor*, când Maiorescu îl proclamă, potrivit unui consens unanim, capul poeziei române, el e un clasic în viață; după Montpellier, ajunge obiectul unui cult cu manifestări ce țin de hagiografie.” (Paul Cornea, *Originea și funcționarea unui mit literar. Cazul Alecsandri*, în *Regula jocului*, București, Editura Eminescu, 1980)

Alecsandri a început să compună versuri în franceză. O călătorie în munții Moldovei, în 1842, i-a dat șansa să descopere poezia populară și să-și reorienteze radical propriile aspirații creatoare. Poeziile aflate sub influențe folclorice, tipărite în diferite reviste, au fost apoi reunite într-un ciclu din volumul *Doine și lăcrămioare. 1842-1852*, apărut la Paris în 1853. Pentru valorificarea creației populare autohtone, editează antologia *Poezii populare. Balade (Cântece bătrânești) adunate și îndreptate de V. Alecsandri*, vol. I-II, 1852-1853. În paralel, scriitorul produce un larg repertoriu dramatic, pentru trebuințele de moment ale scenei românești. Scrie și proză de diverse tipuri: nuvelă romantică, cu subiecte sentimentale, povestire realistă, de investigare a mediilor sociale, impresii de călătorie, memorialistică etc. Proza lui Alecsandri va fi tot mai apreciată în posteritate – adesea în detrimentul poeziei sale –, pentru finețea și prospețimea stilului. De pe la 50 de ani încolo, Alecsandri abandonează creația conjuncturală, dând la lumină cele mai prețuite scrieri, ciclul de *Pasteluri*, compus în cea mai mare parte în anii 1867-1869, și drama istorică în versuri *Despot-Vodă* (1879).

„Alecsandri s-a risipit cu dărnicie, a fost neconținut prezent în scrisul unei jumătăți de veac și a umplut un spațiu istoric literar cu opera lui diversă, cu preocupările ei multiple, făcând din literatură o profesie; dacă nu în sensul ei de azi, de a-și trage existența din scris, în sensul ideal al veacului trecut în cultura noastră, de a se dăruie unei înclinații aducătoare de prestigiu și glorie. Și totuși, Alecsandri a rămas un mare diletant; cel mai mare din secolul trecut și unul dintre cei mai tipici din literele noastre.” (Pompiliu Constantinescu, *Alecsandri, mirceșteanul*, în *Scrieri*, vol. I, București, Editura pentru Literatură, 1967)

Theodor Aman (1831-1891), ilustrație pentru *Balta-Albă* de Vasile Alecsandri

Un ceas întreg am umblat ca o nălucă pintre gardurile satului, când sărind peste o vacă culcată în mijlocul uliții, când trezind vreun cucoș adormit, care sărea spăriet de pe gard pe casă, când împedecându-mă de giugul unui car lăsat în drum, când ferindu-mă de a pica într-o fântână, pentru că am păcatul de a nu videa prea bine noaptea. Dar în zădar! niciuna din acele case nu avea înfătoșare de tractir; și după o lungă primblare, rămăsei încredințat că ceea ce căutam nu se afla în Balta-Albă!

„*Diable!* ziceam în mine, se vede că sunt osândit a împlini, în astă noapte, rolul lui Acteon din mitologie!” Și de ciudă începusem a-mi descărca mânia asupra cânilor ce se obrăznicea mai mult în privirea persoanei mele, când deodată zării o căleașcă cu șese cai și întovărășită de un călăreț care venea în partea mea.

Abie avui vreme a mă da în laturi, și echipajul și omul cel călare trecură ca un fulger pe lângă mine, lăsând în văzduh câteva note armonioase de glasuri femeiești și câteva fragmente de o veselă convorbire ce mă pătrunseră de mirare și de bucurie... Acele cuvinte ce auzisem în treacățul trăsorii era franțeze!

Ah, domnilor! Nu poate cineva să-și închipuiască fericirea ce umple inima unui om rătăcit într-o țară străină, când el aude deodată limba patriei sale!... Eu am nebunit când am auzit fără veste: *ah! c'est charmant! c'est adorable! c'est original!* și, în exaltarea mea, am început a alerga după caleașcă, răcnind: *arrêtez!*

Echipajul nu se opri, dar cavalerul se întoarse înapoi și, alergând spre mine, strigă: *qui appelle?*

– *Un compatriote*, îi răspunsei, *un français!*

Cavalerul se apropie.

– Ce poștești? mă întrebă el.

– Iubite compatriotele, îi zisei, fiindcă Dumnezeu au binevoit ca să ne întâlnim în fundul Evropei și într-un pustiu ca acesta, îndreaptă-mă, te rog, la vreun tractir, pentru că de vro două ceasuri, de când am sosit aici, nu

am întâlnit altă zidire însuflețită decât câinii de care mă vezi încungiurat.

– Domnule, nu am onor a fi compatriotul d-tale și totodată nu pot să te duc la tractir, după cum dorești, pentru că nu s-au rădicat niciunul pân-acum la Balta-Albă; dar dacă vrei să găzduiești într-o casă țărănească, ca toată lumea, pot să te slujesc.

– Cum nu, domnule? Îți voi rămânea prea recunoscător, mai ales că m-am săturat de stele.

Străinul e dat în grija unui străjer „înarmat cu un ciomag cu care ar fi turtit un buhai”, și înnoptează în bordeiul acestuia, atât de scund încât se izbește cu fruntea de pragul ușii la intrare.

Dimineața, pe la opt ceasuri, mă trezii într-un vuiet înfricoșat, într-o harhalaie infernală de sunete, de clopote de cai, de pocnite de bice și de răcnite de oameni! Ce putea fi acel zgomot?... Casele-ardea? Sau o bandă de sălbatici dușmani daseră năvală în sat?

Giumătate spăriet și buimăcit de somn, ieșii iute afară, cu pistoalele în mâni; dar în loc de cele ce gândeam, văzui, plin de mirare, vro triizeci de trăsuri de toată forma: brisce, brașovance, carete, calește, toate înhămate cu câte patru, șese sau opt cai, și toate îndreptându-se, în fuga mare, cătră o baltă ce steclea departe la razele soarelui.

Acea baltă era izvorul minunilor de care auzisem vorbind la Brăila cu atâta entuziasm! Mă pornii și eu îndată pe urma trăsurilor, fără a ști lămurit ce făceam, pentru că de când pusesem piciorul pe pământul Valahiei, îmi perdusem de tot șirul ideilor.

Și asta nu trebuie să vă mire, domnilor, dacă vă veți aduce aminte prin câte sămțiri deosebite și împotrivitoare trecusem eu în vreme de câteva ceasuri. Giudecați chiar sânguri.

Intru în Valahia ca într-o țară pustie, și deodată aud vorbind de o societate de zece mii de suflete adunate la niște băi, aproape de Brăila. Această aflare mă sâlește să-mi schimb ideea și să cred că Valahia ar putea fi o țară mai civilizată, de vreme ce are băi carele trag atâta lume la dânsle. Însă căruța poștii și întâmplările neplăcute ce întâmpin pe drum și în satul de la Balta-Albă mă fac a mă întoarce iarăși la ideea mea cea dintâi și, în urmare, mă culc cu încredințare că mă găsesc într-o țară sălbatică. Închipuiți-vă dar ce revoluție s-au făcut în crierii mei când a doua zi dimineață am văzut o mulțime de calește evropienești pline de figuri evropienești și de toalete evropienești! Nu puteam crede că eram treaz și mă socoteam a fi față la vreo fantasmagorie nepricepută; fantasmagorie cu atât mai curioasă că îmi înfățișa tot soiul de contrasturi, precum: baloane de Viena cu înhămături necunoscute pe la noi; pălării de Franța cu șlice orientale; frace cu anterie; toalete pariziane cu costumuri străine și originale. Mai adăugați la aceste pocnitele și răcnitele poștașilor, mișcarea a triizeci de trăsuri ce se întrecea pe câmp, mulțimea cailor înhămați la dânsle, clopoței ce suna la gâtul lor și, în sfârșit, efectul noutății acestor lucruri în ochii unui străin, ș-așa vă veți putea lesne închipui expresia comică a figurei mele în fața unui spectacul atât de neașteptat.

Mă pornii precum v-am spus pe urma trásurilor, cu presâmțire de a întâlni în drumul meu alte nouă minuni; și, în adevăr, acea presâmțire nu mă înșală; căci lucrurile ce văzui mă aruncară într-o mirare și mai adâncă!

Pe marginea unei bălți late zării deodată un soi de târg ce nu era târg, un soi de bălci ce nu era bălci; o adunătură extraordinară, o înșirare neregulată de corturi, de căsuți de scânduri, de vizunii, făcute în rogojini, de brașovence, de cai, de boi, de oamini, care înforma de departe una din priveliștile cele mai originale de pe fața pământului. Lângă o cutie de scânduri, unde bogatul trăgea ciubuc, se clătina de vânt o șatră de țoluri rupte, în care săracul se pârlea la soare. Aproape de aceasta, se rădica o cușcă de rogojini lipită de o brașovancă ce slujea de cameră de culcat. Mai încolo, un car mare, coperit de un lăicer, figura ca un palat cu două rânduri, căci la rândul de sus, adică în car, sta grămădiți o femeie cu trii copii, iar la rândul de gios, adică sub car, găzduia bărbatul împreună cu un câne ș.c.l.

Ce să vă spun, domnilor, în sfârșit? Nu cred să fie alt spectacul în lume care să-mi poată face o impresie mai mare decât aceea ce mi-au pricinuit privirea aceluia târg nou, care la cel mai mic vânt era în primejdie de a să prefacă în ruine. Pe de o parte, ticăloșia sa pitorească, pe de altă parte luxul echipajelor ce alerga pe malul bălții; acel amestec de toate contrasturile mă silea să mă cred când într-o insulă din Oceania, când într-o capitalie a Evropei, și prin urmare nu știam cu siguranțe dacă acele ce videam era un vis a închipuirei mele sau lucruri în ființă.

Călătorul face cunoștință cu trei tineri pe care îi aude vorbind între ei franțuzește.

Nu am trebuință, domnilor, să vă mai adaug că acei trii tineri mă priimira îndată în societatea lor și că, prin manierele lor plăcute, mă silira a mă crede în Valahia iarăși ca într-o țară civilizată.

Ieșind din baltă tuspatru, ne duserăm să vizităm cu de-amănuntul curiozitățile așezate de-a lungul malului și, în vreme ce treceam pe dinaintea lor, unul din tovarăși mi le tălmăcea, râzând:

— Iată, domnule, zicea el, o lume nouă, vrednică de a deștepta închipuirea d-tale de artist. Iată un târg de câteva mii de suflete, un târg ce s-au înființat în câteva zile și care peste câteva săptămâni se va șterge

DICȚIONAR CULTURAL

Acteon – personaj din mitologia elină; Acteon, mare vânător, a surprins-o pe Diana, zeița vânătorii, făcând baie într-un râu, iar zeița l-a pedepsit preschimbându-l într-un cerb, astfel încât a fost sfâșiat de propriii lui câini.

Babilonia (Babilon) – oraș antic din Mesopotamia, pe cursul inferior al Eufratului.

Niniva (Ninive) – oraș antic situat în nordul Mesopotamiei.

Trăsura din Valahia, în *The Illustrated London News*, 1854

de pe fața pământului, întocmai ca Babilona, ca Niniva ș.c.l.; un târg în care nicio taină casnică nu se poate ascunde, din pricina lipsei zidurilor, a ușilor și a ferestrelor; un târg, în sfârșit, cu totul necunoscut Evropei, dar în care civilizația ei este reprezentată prin magazinele de scânduri a două marșande de mode! Iată o lume ce în ochii d-tale pare a fi sălbatică, dar care are soiul ei de civilizație deosebită. Aici ne găsim în împărăția contrasturilor celor mai originale; aici luxul și sărăcia, durerea și veselia, ideile nouă și ideile vechi, costumele Evropei și costumele românești, toate sunt unite la un loc, sunt mestecate la un loc și produc un efect neînchipuit atât ochilor cât și minții [...].

În compania noilor cunoscuți, francezul e dus la o masă țărănească, cu lăutari și dansuri naționale, apoi, pe seară, la plimbare „cu vaporul” – de fapt, „o plută de grinzi, având un cort mare drept coperiș și două roți mici de moară aninate pe laturile ei” – și, în cele din urmă, la un bal la care e surprins de „toaletele plăcute” și de „manierele civilizate”, de frumusețea femeilor și de felul în care acestea vorbesc franceza „întocmai ca niște pariziane”.

Iată, domnilor, istoria voiajului meu la Balta-Albă. În 24 de ceasuri am văzut atâte lucruri nepotrivite, atâte contrasturi originale, că nu știu nici acum dacă Valahia este o parte a lumii civilizate sau de este o provincie sălbatică! Dumneavoastră, domnilor, care mă încredințați că nu-i nicio deosebire între Valahia și Moldova, puteți să-mi tâlmăciți acest problem.

DISCUTAREA TEXTULUI

▪ Ochiul străinului

„Sentimentul viu al contrastelor, de astă dată fără considerente de critică socială, se manifestă iarăși în spirituala descriere a localității balneare *Balta-Albă* (1847). Impresiile sunt

atribuite unui vilegiaturist străin, năucit de hurducăturile unei căruțe în goana sălbatică, de peripețiile căutării unor adăposturi nocturne, de găzduirea într-un bordei cu un pat de lemn, de pitorescul băii, cu aspect de bălci, dar mai ales de balul european improvizat într-o sală mare.” (Șerban Cioculescu, *Vasile Alecsandri*, în Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971)

1 Deși pornește de la o experiență personală reală, relatarea lui Alecsandri despre Balta-Albă e pusă pe seama unui personaj inventat, a francezului care intră pentru prima oară în contact cu civilizația românească a vremii. Ce credeți că a determinat această opțiune a autorului privind perspectiva narativă pe care a adoptat-o? Discutați ipotezele de mai jos sau formulați răspunsuri proprii:

- intenția autorului de a face povestirea mai accesibilă și mai atractivă și pentru un public de peste hotare, dovadă fiind că, ulterior, Alecsandri traduce *Balta-Albă* și publică versiunea tradusă într-o revistă franceză;
- temerea autorului că, dacă ar fi redactat textul în nume propriu, modul în care este percepută și înfățișată civilizația românească a vremii ar fi putut leza sensibilitățile compatrioților săi;
- ideea că o privire din afară e, de regulă, mai obiectivă decât una dinăuntru;
- reminiscența impresiilor trăite de autor, ca de mulți alți tineri din epocă, atunci când, întors de la studii din Apus, a privit cu alți ochi lumea pe care o regăsea acasă;
- dorința scriitorului de a face povestirea mai vie, mai antrenantă și de a-i da o notă de umor.

2 Citiți fragmentele de mai jos, privitoare la călătoria francezului cu vaporul pe Dunăre. Identificați în textul reprodus în manual și alte secvențe care înfățișează așteptările și atitudinea cu care străinul își începe călătoria pe tărâmul Valahiei, către Balta-Albă, și comentați-le.

„Din toate părțile auzeam răsunând pe podul vaporului cuvintele: valah, Valahia și, în neștiința mea vrednică de veacul de aur, nu înțelegem ce înșamna acele enigme, pentru că eu eram încredințat că, de la granița nemțească și până la Marea Neagră, se întindea numai Turcia Europei. [...] Din ceasul acela mă sâmbășii cuprins de un dor nemărginit de știință și hotărâi a studia cu de-amănuntul această țară necunoscută mie și acel neam de oameni atât de nou pentru mine. [...] Îmi închipuiam deci Valahia ca un soi de pustiu vânturat de cârduri de feare sălbatice și de oameni pribeji ca în sânul Africei.”

3 Cum se modifică așteptările inițiale ale călătorului și modul în care el percepe și apreciază lumea întâlnită pe parcursul călătoriei? Discutați, ilustrând ideile voastre cu citate din text.

▪ Un soi deosebit de civilizație

„Sinteza între Occident și Orient, ce forma însăși structura intimă a ființei sale, o face Alecsandri în spiritualul tablou al civilizației române, așa cum o vede un francez la Balta-Albă.” (G. Călinescu, *Vasile Alecsandri*, București, Editura Tineretului, 1965)

1 Povestiți pe scurt întâmplările prin care a trecut francezul pe parcursul călătoriei.

- 2 Comentați pasajul în care naratorul face el însuși rezumatul voiajului său până la momentul respectiv. Ce aspect al experienței trăite pune în evidență acest rezumat?
- 3 Selectați și discutați pasajele în care sunt descrise contrastele lumii pe care o descoperă străinul.
- 4 Alcătuiți un inventar al aspectelor semnalate de observator care țin, în opinia acestuia, de „sălbăticie”, pe de o parte, de „civilizație”, pe de altă parte.
- 5 Cum se raportează la impresiile francezului explicațiile pe care i le dă unul dintre cei trei tineri întâlniți în baltă? Discutați afirmația „Iată o lume ce în ochii d-tale pare a fi sălbatică, dar care are soiul ei de civilizație deosebită”.
- 6 *Balta-Albă* este o povestire în ramă, schemă compozițională folosită de către mulți dintre prozatorii români contemporani lui Alecsandri. Narațiunea e prezentată sub forma unei povestiri orale, precedate de descrierea cadrului în care ea se desfășoară și încheiată printr-o provocare la discuție adresată de vorbitor ascultătorilor. Discutați funcțiile posibile ale punerii în ramă a povestirii enumerate mai jos:
  - de a face relatarea mai credibilă;
  - de a da mai mult farmec narațiunii;
  - de a sugera că povestirea reprodușă poate fi luată ca subiect de dezbatere de către cititorii textului.
- 7 *Balta-Albă* este un text plin de umor. În ce măsură credeți că el reprezintă un amuzament sau se cuvine receptat cu seriozitate? Argumentați.
- 8 Poate fi *Balta-Albă* considerat un „text deschis”? Sub ce aspect?

DINCOLO DE TEXT

- 1 Prezentarea unor locuri bine cunoscute scriitorului din perspectiva unui călător străin – din altă țară, din alt ținut etc. – este un procedeu des întâlnit la prozatorii din perioada pașoptistă. Tot atunci, în revistele vremii, se publică jurnale de călătorie ale unor drumeți de peste hotare veniți să viziteze meleagurile românești. Ce credeți că trezește interesul scriitorilor români pentru felul în care suntem văzuți de către alții? Discutați.
- 2 Citiți fragmentul de mai jos, cuprinzând descrierea altei stațiuni balneare, Borsec, și comparați-l cu pasajele similare din *Balta-Albă*.

„Borsecul e un ce care nu se poate numi nici târg, nici sat, pentru că n-are nici uliți, nici magazii, nici locuitori. El este o adunătură de vreo cincizeci de case de lemn pustii și are multă asemănare cu muștele, care stau moarte toată iarna, ca să învieze în primăvară. Trii părți a anului Borsec este o cușcă deșartă, pe care numai urșii din munți o vizitează poate; iar cum sosește luna lui iunie, atunci, ca o persoană leșinată ce își vine în sămțiri, el începe a prinde la suflet sau, mai bine zicând, la suflete. Casele se locuiesc încet-încet, și în puțină vreme el se transformează într-un târgușor viu și plin de figuri străine. Munții de pâmpregiur perd sălbăticia lor, pentru ca să se prifacă în primblări misterioase, și în locul unde cârâia cioarele mai înainte, acum o bandă de muzicanți de la Cronstat [= Kronstadt, Brașov, *n.n.*] cântă fel de fel de simfonii: valțuri pentru nemți, ungureasca pentru maghiari și *Tu-mi ziceai odată* pentru români.” (Vasile Alecsandri, *Borsec*)

CRITICII SPUN

Comentați următoarea caracterizare a prozei lui Vasile Alecsandri, arătând în ce măsură ea este confirmată, din punctul vostru de vedere, de *Balta-Albă*.

NOTE LEXICALE

- selamic**, s.n. (înv.) – parte rezervată bărbaților și musafirilor în casele turcești.
- eforie**, s.f. – instituție administrativă de utilitate publică în sec. al XIX-lea.
- zugrav**, s.m. – (în text) pictor.
- antropofag**, s.m. – mâncător de oameni.
- vas de vapor** – ambarcațiune propulsată prin forța aburilor.
- patimă**, s.f. – (în text) boală, suferință fizică.
- arnăut**, s.m. – soldat în garda domnitorului sau a boierilor.
- malpost** (malpostă), s.n. – trăsură a serviciilor poștale pentru transportul bagajelor.
- escadron**, s.n. – subunitate a unui regiment de cavalerie.
- Diable!** (în lb. fr., în text) – „Drace!”.
- ah! c'est charmant! c'est adorable! c'est original!** (în lb. fr., în text) – „ah! e încântător! e adorabil! e original!”.
- arrêtez!** (în lb. fr., în text) – „opriți!”.
- qui appelle?** (în lb. fr., în text) – „cine strigă?”.
- un compatriote, un français!** (în lb. fr., în text) – „un compatriot, un francez!”.
- harhalaie**, s.f. – hărmălaie, zgomot puternic și amestecat.
- balon**, s.n. – (în text) trăsură mică, cu un coviltir rotund.
- șlic** (ișlic), s.n. – căciulă mare din blană sau din postav, purtată de domnitor sau de boieri.
- anteriu**, s.n. – haină lungă purtată de preoți (sutană), de boieri sau de lăutari.
- ciubuc**, s.n. – (în text) pipă cu țevă lungă.
- lăicer**, s.n. (reg.) – covor țărănesc de lână, de pus pe jos sau pentru împodobit pereții sau lavițele.
- ticăloșie**, s.f. – (în text) stare jalnică, vrednică de milă.
- cealma**, s.f. (înv.) – turban.
- marșandă de mode** – patroană a unui magazin de mode.

Simbolismul european

DELIMITAREA TEMEI

Simbolismul a fost un curent cosmopolit de afirmare a spiritului european – care și-a asumat și experiențe extraeuropene. Centrul de dezvoltare a mișcării a fost Franța, mai exact Parisul; mulți dintre reprezentanții ei erau însă străini: grecul Jean Moréas (Ioannis Papadiamantopoulos), americanii Stuart Merrill, Viélé-Griffin ș.a. Un centru secundar de efervescență simbolistă l-a constituit Belgia francofonă, prin Georges Rodenbach, Emile Verhaeren, teoreticianul Albert Mockel ș.a.

Ca școală literară, cu program, sistem, polemici, simbolismul s-a dezvoltat intens în deceniul 1885-1895: grupul simbolist și-a desemnat atunci predecesori (în primul rând pe Charles Baudelaire) și și-a ales, ca maeștri, contemporani deja afirmați (Paul Verlaine, Stéphane Mallarmé). Autorii reprezentativi pentru școala simbolistă franceză de la sfârșitul secolului trecut sunt mai puțin celebri decât predecesorii lor, dar au rămas în istoria literară ca poeți de talent: Jules Laforgue, Jean Moréas, Maurice Rollinat, Charles Cros, Gustave Kahn, Henri de Régnier, Stuart Merrill, Francis Viélé-Griffin, Albert Samain, Francis Jammes. Mișcarea simbolistilor sistematizează, transformă în doctrină și difuzează (adesea șocând, provocând scandal) idei și tehnici care deja produsese o schimbare fundamentală a poeziei în operele lui Paul Verlaine, Arthur Rimbaud, Stéphane Mallarmé.

DENUMIREA CURENTULUI

Termenul *symbolism* intră în circulație după 1886, când Jean Moréas publică un manifest literar intitulat *Le Symbolisme* (în suplimentul literar al ziarului *Le Figaro* din 18 septembrie); poeții care împărtășeau aceleași idei

Gustave Moreau (1826-1898), *Villa Borghese*

și dorințe de schimbare estetică se recunoșteau până atunci mai ales prin eticheta de „decadenți”. Termenii *simbolism* și *simbolist* vor fi preluați și impuși treptat de critica și istoria literară.

Vor fi astfel numiți *simboliști* poeți anteriori, care nu s-au intitulat niciodată astfel (Baudelaire), sau poeți ai epocii, care au ignorat sau au refuzat eticheta (Rimbaud, Verlaine). Moréas însuși ajunge curând să nege curentul, întemeind, în 1891, *Școala romană* (neoclasică).

GRUPĂRI, CENACLURI

Poeții francezi ai vremii se grupează în jurul câte unei personalități – Verlaine, Mallarmé –, frecventează anumite cafenele devenite centre de întâlniri literare, înființează reviste. Unii se regăsesc în saloane artistice. O contribuție importantă în dezvoltarea mișcării o au celebrele reuniuni literare de marșă, în salonul lui Mallarmé, cel mai faimos poet modern al vremii, considerat adesea adevăratul cap de școală simbolistă.

Nu se pot face diferențieri foarte clare între cei care își spun *decadenți* sau *decadențiști* și cei care preiau denumirea de *simboliști*. Cel mai adesea decadenții sunt adepții lui Verlaine, cultivă mai mult sentimentalismul și macabru postromantic; simbolistii îl au ca maestru pe Mallarmé și exaltă o artă pură a formelor perfecte și a sensului obscur. Dintre diferitele orientări trebuie amintit *instrumentalismul* inițiat de René Ghil, care propunea o tehnică de transpunere a muzicii în poezie, prin folosirea sugestiilor muzicale produse de sunetele limbii.

IRADIERE

Influența simbolismului se întinde rapid în tot spațiul european (Italia, Spania, Anglia, Germania), mai ales în Est (unde se dezvoltă un simbolism rus, polonez, maghiar, român); ajunge în America de Nord și în America Latină. Se creează astfel sentimentul unei unități spirituale – elitiste – dincolo de granițele naționale. Autori importanți sunt puternic legați de simbolism (prin influențe directe sau prin convergențe, concordanțe cu „spiritul vremii”): în Italia – Gabriele D’Annunzio, poeții crepusculari (Guido Gozzano, Sergio Corazzini), în Spania – Rubén Darío, Antonio Machado, Miguel de Unamuno; trebuie amintiți pentru poezia în limba germană Stefan George, Hugo von Hofmannstahl, Rainer Maria Rilke; pentru poezia engleză, W.B. Yeats.

În spațiul francez, influența simbolistă va fi hotărâtoare pentru câțiva mari scriitori ai secolului al XX-lea (Paul Valéry, Paul Claudel ș.a.). În timp, simbolismul va favoriza, prin interesul său pentru planul suprarational și pentru imaginar, apariția formelor radicale de modernism, în primul rând a mișcării suprarealiste.

SITUAREA ÎN CURENTUL DE IDEI CONTEMPORAN

Diversitatea culturală a surselor simbolismului e remarcabilă: din literatură sunt aleși ca modele americanul E.A. Poe și romanticii germani (E.T.A. Hoffman); din religiile și arta orientală, elemente dispartate de budism sau de artă chineză; se adaugă, de obicei prin intermediul unor lucrări de vulgarizare, elemente de cabalism și ezoterism. Sursa nonliterară cea mai influentă e muzica lui Richard Wagner, ca ilustrare, în „opera lirică”, a încercării de sinteză a artelor: muzică, poezie (libretul) și arta plastică (decorurile).

Se consideră în general că simbolismul, dincolo de declarațiile contradictorii, reprezintă o prelungire a romantismului: visul, spiritualul, idealitatea lumii, muzicalitatea sunt descoperite de romantici, mai ales de cei germani. Simbolismul se dezvoltă însă în Franța, unde romantismul a rămas mai superficial, mai raționalist și mai discursiv.

Édouard Manet, *Portretul lui Stéphane Mallarmé*, 1876

Influențele filosofice atestate sunt ale unor gânditori idealști germani, traduși în franceză în deceniile premergătoare exploziei simboliste: Arthur Schopenhauer, G.W.F. Hegel; un rol important l-a jucat și eseistul scoțian Thomas Carlyle, pentru care materia este manifestare a spiritului. În ultimul deceniu al secolului, filosoful francez Henri Bergson a dezvoltat un sistem antipozitivist (intuiționismul) în care se pot găsi multe convergențe cu poezia simbolistă (mai ales în viziunea asupra temporalității – a duratei). Simbolismul e antipozitivist, antiraționalist, opunându-se cursului principal al gândirii europene de la sfârșitul secolului al XIX-lea, perioadă a triumfului științei și a mitologiei progresului. În literatură, contrariul său e naturalismul. Se vorbește adesea (pe baza manifestelor poetice) de dezvoltarea simbolismului francez ca triplă reacție: față de *romantismul* eșuat în retorism gol, față de *naturalismul* plat, lipsit de spiritualitate, și – în special – față de *parnasianismul*. De fapt, poezia simbolistă continuă romantismul, nu are puncte de contact cu naturalismul (care se manifesta în proză) și interferează puternic cu parnasianismul. Poezia parnasiană, contemporană celei simboliste, este predominant descriptivă, impersonală, mizând pe efecte de artificialitate; cei mai cunoscuți reprezentanți ai ei sunt Leconte de Lisle, Hérédia, Sully Prudhomme, iar dintre predecesori trebuie amintiți Théophile Gautier și Théodore de Banville. Simbolismul este în parte opus parnasianismului, în măsura în care optează pentru lirism și muzicalitate, refuzând obiectivitatea și picturalul. În același timp (în ciuda declarațiilor bătaioase), artificialitatea, recuzita, chiar simbolurile apropie cele două mișcări.

GENURI LITERARE

Simbolismul s-a afirmat în primul rând prin poezie.

În *teatru*, cel mai celebru reprezentant al mișcării este belgianul Maurice Maeterlinck, creatorul dramei simboliste: specie care îmbină dramatismul cu lirismul, mizând pe punerea în scenă a abstracțiilor și pe crearea unei atmosfere magice cu personaje generice.

Proza simbolistă tinde să se apropie de poezie, prin lirism și preocupare pentru formă; volumul lui J.K. Huysmans *À rebours* (1884; în traducere românească, *În răspăr*) e o colecție rafinată de senzații rare, nevroze, impresii estetice și preocupări mondene; un celebru roman simbolist este și *Bruges-la-Morte* de Georges Rodenbach (1892). Simboliștii cultivă și forma mixtă a poemului în proză.

DOCUMENTAREA

Cea mai bogată selecție de texte ilustrative pentru tema abordată, în traducere românească, poate fi consultată în antologia Zinei Molcuț, *Simbolismul european* (vol. I-III, București, Editura Albatros, 1983; vol. III, editat de Magdalena László-Kutiuk).

Comentarii teoretice și critice despre simbolismul european, văzut în ansamblul fenomenului modernist, puteți găsi în:

- Matei Călinescu, *Conceptul modern de poezie: de la romantism la avangardă*, București, Editura Humanitas, 2017.

- Matei Călinescu, *Cinci fețe ale modernității. Modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*, Iași, Editura Polirom, 2017.
- Hugo Friedrich, *Structura liricii moderne*, București, Editura Univers, 1998.
- Marcel Raymond, *De la Baudelaire la suprarealism*, București, Editura Univers, 1970.
- Philippe van Tieghem, *Marile doctrine literare în Franța*, București, Editura Univers, 1972.

Despre specificul curentului, retorica acestuia, inovațiile formale și imaginarul simbolist, puteți citi în Rodica Zafiu, *Poezia simbolistă românească*, București, Editura Humanitas, 1996.

DIRECȚII DE INVESTIGAȚIE

- Tehnici poetice simboliste (simbolul, sinestezia, vagul și sugestia)
- Stări și atitudini (sentimentul efemerității, spleenul, apăsarea monotoniei existențiale, trăirile obsesionale, artificializarea și estetizarea vieții)
- Forme poetice (muzicalitatea repetitivă, poezii cu formă fixă, experimente metrice și prozodice, versul liber, poemul în proză)
- Teme și motive (disoluția, boala, reclusiunea, camera, parcul, orașul, călătoria imaginară, parfumuri, culori, muzica și instrumentele muzicale, ploaia, canicula etc.)
- Elemente de artă poetică (poezii despre poet și poezie în cadrul simbolismului)

METODE DE LUCRU ȘI DE PREZENTARE A REZULTATELOR

Împărțiți-vă, în cadrul grupei, următoarele domenii de investigare:

- Simbolismul francez: Baudelaire, Mallarmé
- Simbolismul francez: Verlaine, Rimbaud
- Simbolismul belgian francofon: Verhaeren, Rodenbach, Maeterlinck
- Simbolismul englez (Yeats) și german (Stefan George, Rilke)
- Simbolismul italian (D'Annunzio) și spaniol (Dario, Unamuno)

Alegeți-vă fiecare un set de trei-cinci poezii dintr-unul din autorii respectivi, citiți-le cu atenție și notați-vă în fișe de lectură impresii și observații pe baza celor cinci direcții de investigație propuse. Alcătuiți, în urma confruntării rezultatelor și a discuțiilor purtate între voi, o miniantologie de texte simboliste. Puteți include și texte în original, din limbile străine pe care le cunoașteți. Alcătuiți o copertă și realizați ilustrații sau selectați reproduceri potrivite pentru textele alese. Faceți din prezentarea voastră un mic spectacol (o prezentare vie a antologiei, afișe cu lansarea cărții, recitări din textele selectate etc.).

EȘANTION DE TEXTE

Indicați, pentru fiecare din textele reproduse în continuare, trăsăturile specific simboliste.

Coresponderi

de Charles Baudelaire

Natura e un templu ai cărui stâlpi trăiesc
Și scot adesea tulburi cuvinte, ca-ntr-o ceață;
Prin codri de simboluri petrece omu-n viață
Și toate-l cercetează c-un ochi prietenesc.
Ca niște lungi ecouri unite-n depărtare
Într-un acord în care mari taine se ascund,
Ca noaptea sau lumina, adânc, fără hotare,
Parfum, culoare, sunet se-ngână și-și răspund.

Sunt proaspete parfumuri ca trupuri de copii,
Dulci ca un ton de flaut, verzi ca niște câmpii,
– Iar altele bogate, trufașe, prihănite,

Purtând în ele-avânturi de lucruri infinite,
Ca moscul, ambra, smirna, tămâia, care cântă
Tot ce vrăjește mintea și simțurile-ncântă.

(trad. de Alexandru Philippide)

Arta poetică

de Paul Verlaine

Deci, muzică întâi de toate,
Astfel Imparele prefer,
Mai vagi, mai libere-n eter,
Fiind în tot, plutind în toate. [...]

Nuanța eu râvnesc s-o caut,
Nuanță, nicidecum Culoare,
Nuanța doar – îngemănare
De vis cu vis, de corn cu flaut!

Alungă Poanta ce ucide
Și crudul Spirit, Râs impur,
Ce lacrimi scot în ochi de-Azur,
Și izul trivial de blide!

Sucește gâtul elocinței,
Și bine faci, când cu putere,
Astâmperi Rima-n chingi severe,
Ea, sclavă a nesocotinței... [...]

Deci, muzică mai mult, mereu,
Iar versul tău aripi înalte
Să prindă, năzuind spre alte
Iubiri și bolți de Empireu!

Să fie buna aventură
Când suflă zgribuliții zori
Prin mină și prin cimbrșori...
Tot restul e literatură.

(trad. de C.D. Zeletin)

Vocale

de Arthur Rimbaud

A negru, E alb, I roșu, U verde, O bleu: vocale
Voi spune-odată-a voastră grea naștere secretă:
A, brâu păros de muște pe care le secretă
În roiuri negre stârvu-mpuțindu-se pe vale,

Noptatic golf; E, corturi candido, vânt de cretă,
Lănci de ghețari, regi palizi, cutremur de petale;
I, purpuri, sânge-n pulberi, și hohote egale
Pe buze de mânie și-osândă-anahoretă.

U, cicluri, mări ca bronzul cu-nfiorări divine,
Un lin imaș cu vite, și pacea-n riduri line
Sculptate de-alchimie pe-nalte frunți gălbui;
O, Trâmbița supremă țipând ciudate plângeri,
Tăcere traversată de mii de Lumi și îngeri:
O, Omega, lumina căzând din Ochii Lui!

(trad. de Șt. Aug. Doinaș)

Alfons Mucha,
Toamna (1896)